

Mit ér az ember, ha olasz – hungarológus?

(Angela Marcantonio halálára)

Újabb veszteség érte az olaszországi magyarságtudományt. Tavaly november 20-án elhunyt Angela Marcantonio (1951–2018) nemzetközileg ismert általános nyelvész, a magyar nyelvtörténet és az uráli nyelvcsalád kérdéseinek kutatója, négy évtizeden át kollégám a Római La Sapienza Tudományegyetemen.

Az egyik legkarizmatikusabb modern olasz nyelvész, Girogio Raimondo Cardona tanítványaként tudományos karrierjét nyelvtipológiai kutatásokkal alapozta meg, de mivel a római egyetemen az első magyar vendégprofesszor, Balázs János tanítványa is volt, az általános nyelvészeti oktató és kutatómunkája mellett komolyan foglalkozott a magyar nyelvtörténet, a magyar nyelv eredete és az uráli nyelvek rokonságának kérdéseivel, és ezért felkérésemre a kilencvenes évektől kezdve az általános nyelvészeti órái mellett magyar nyelvtörténetet és finnugor nyelvészetet is tanított.

Több évtizedes tanári gyakorlat, több tucat nemzetközi glottológiai, finnugrisztikai és turkológiai konferencián való részvétele mellett (Sziktióvártól Tartuig, Oxfordtól Isztambulig és Montréalig) rendszeresen jelentek meg nyelvészeti tanulmányai olasz és nemzetközi szakfolyóiratokban, köztük a magyar nyelv eredetéről és történetével foglalkozó írásai is. Ennek ellenére a magyar és finn összehasonlító nyelvészek csak akkor figyeltek fel olasz kollégájuk kutatásaira, amikor az egyik legtekintélyesebb angol nyelvésztársaság, az Oxfordi Philological Society 2002-ben megjelentette összefoglaló tanulmánykötetét az uráli nyelvcsalád kérdéseiről: *The Uralic Language Family. Facts, Myths and Statistics* (Oxford/Boston). Ráadásul a XXI. század elején újra elkezdődő „ugor-török háború” finnugorelles képviselői 2006-ban magyar fordításban is megjelentették a művet, és külön kötetben Marcantonio magyar nyelvtörténeti tanulmányait is (*Az uráli nyelvcsalád. Tények, mítoszok, statisztika; A történeti nyelvészet és a magyar nyelv eredete*). Én ugyan jobban örültem volna, ha az Akadémiai Kiadó vállalkozott volna a kiadásra egy magyar szaklektor felkérésével,

SÁRKÖZY PÉTER (1945) irodalomtörténész, a római La Sapienza Tudományegyetem nyugdíjas tanszékvezető professzora.

de hát, sajnos, arról szó sem lehetett, ő pedig a leggyógyíthatatlanabb betegséggel küszködve még életében szerette volna látni könyve magyar kiadását. Az angol kötet megjelenést követően Finnországtól Amerikáig nem egy külföldi szakfolyóirat foglalkozott az olasz nyelvész tanulmánykötetével, így a *Nyelvtudományi Közlemények* 100. számában is 23 oldalas bírálat jelent meg a magyarországi finnugor nyelvtudomány egyik legjelentősebb képviselője tollából, melynek a kritikus Julien Benda és a *Nyugat* folyóirat második világháború előtti segélykiáltásainak címét kölcsönözte kicsit finomítva: „Az írástudók felelőssége.” Ugyanis a bírálat szerzője nemcsak fejezetenként ízekre szedte az olasz nyelvész munkáját, de főleg azt nem tudta elfogadni, hogy az egyik legnevesebb angliai nyelvészeti társaság megjelentetett egy olyan könyvet, mely eltér a finnugor nyelvészet hagyományosan elfogadott megállapításaitól.

Mivel nem vagyok sem nyelvész, sem finnugrista, és mivel mind a kötet, mind a tizenöt évvel ezelőtt írt bírálat szerzője kedves ismerősöm volt, ezért, ahogy korábban sem tettem, most sem kívánok érdemben hozzászólni, illetve olyan szakmai kérdésekkel foglalkozni, melyhez nem értek. Az írástudók felelősségének kérdése jelen esetben viszont már nem finnugrisztikai, hanem általánosabban véve „hungarológiai” kérdés: miként viszonyul a hazai tudományos élet a külföldön magyarságtudományi kutatásokat folytató kollégák munkásságához, főleg akkor, ha azok nem elégszenek meg a hazai kutatók eredményeinek külföldi népszerűsítésével, fordításával, hanem saját fejükkel is mernek gondolkodni? Most nem a képzetlen dilettánsokról, botcsinálta történészekről, nyelvészekről beszélek, hanem azokról a szakemberekről, akik a magyar és nemzetközi szakirodalom alapos ismeretében, komoly kutatói gyakorlat alapján írják tanulmányaikat, könyveiket.

Mi a hazai „írástudók” felelőssége? Megakadályozni, hogy a magyar kutatásoktól eltérő szempontokból, illetve módszerekkel tanulmányok készüljenek, illetve ha mégis megjelennek, akkor előbb elhallgatással, majd a teljes elutasítással fogadni azokat, vagy talán fontosabb lenne a szakmai kapcsolatok kiépítése a velünk nem mindig és mindenben egyetértő (külföldi) kutatókkal? A hazai hungarológia (és finnugrisztika) egyik fontos feladata a külföldi kutatók munkásságának figyelemmel kísérése, a szakmai párbeszéd, a vitás kérdések, módszerek és kutatási eredmények megvitatása, esetleges megjelentetése, hogyne csak a több évi kutatómunka után megjelent monográfiákon „lepödjünk meg”, és reagáljunk teljes elutasítással.

Hasonlóképp igen sajnálatos, ha komoly tudományos munkák, melyeket a Magyarországon elismert szakemberek írnak, visszhang nélkül maradnak. Az egyik legkiválóbb olasz hungarológus barátom, az immár több mint húsz éve meghalt Gianpiero Cavaglia eredeti kutatásokon alapuló irodalomtörténeti munkáit a magyar irodalomtörténészek nem nagyon vették figyelembe, és a XIX–XX. századi magyar regényirodalomról írt tanulmányai és korszakalkotó monográfiája a XIX. századvégi „magyar-zsidó” irodalomról máig magyar ki-

adásra várnak.¹ Hasonlóképp semmi hazai visszhangja nem volt a 2004-ben magyar anyagi támogatással megjelent többszerzős, kétkötetes, ezeroldalas olasz nyelvű magyar irodalomtörténetnek.² Ez pedig a magyar irodalomtudomány és hungarológia nagy hiányossága.

Nem vagyok nyelvész, ezért nem kívánok érdemben foglalkozni Angela Marcantonio és a magyar finnugristák vitájával. Még az is meglehet, hogy *minden* vitatott kérdésben nem neki, hanem a hazai finnugrisztika képviselőinek volt és van igaza, és nem római kollégámnak. Meglehet, bár nem értem, hogy ebben az esetben miként történhetett meg, hogy az egyik legtekintélyesebb nemzetközi nyelvészeti társaság fórumaként elismert oxfordi kiadó vállalkozott egy olasz kutató az uráli nyelvek családjáról írt könyvének kiadására három szaklektor felkérésével. Ráadásul ezt követően Angela Marcantonio megbízták egy hasonló módszertani elvek szerint összeállított kötet megszerkesztésével az indoeurópai nyelvcsaládról, melyet a washingtoni Institute for the Study of Man jelentetett meg 2009-ben neves külföldi nyelvészek közreműködésével, Angela Marcantonio bevezető tanulmányával (*The Indo-European Language Family. Questions about its Status*).

Voigt Vilmos helyesen látta meg, hogy a „legmodernebb összehasonlító nyelvtörténeti munkát” író olasz kutató bűne nem az volt, hogy dilettáns módra sumér vagy dravida eredetűnek tartotta volna a magyar nyelvet, hanem az, hogy nyelvtipológiai kutatásai során „szinte egész érvazzenált nyújtott mindazoknak, akik a magyar nyelv létrejöttének ismert modelljét támadják”, ráadásul az írásai magyarországi kiadóinak meghívását elfogadva „maga mégis vitathatatlanul az így gondolkozók magyarországi táborába került”.³ Kapott is érte, hideget, meleget.⁴

Nem értettem soha, hogy a magyarországi szakemberek a nyolcvanas évektől kezdve miért nem vették fel a kapcsolatot olasz nyelvész kollégámmal, aki

- 1 Gianpiero Cavaglià: *Gli eroi dei miraggi. La parabola del romanzo ungherese dal Millenario alla repubblica dei consigli, 1896–1919* (A délibábok hősei. A magyar regény parabolája a Millenniumtól a Tanácsköztársaságig). Bologna, 1987, Cappelli; *Fuori dal ghetto. Questione ebraica e letteratura nell'Ungheria della svolta del secolo* (Ki a gettóból. A zsidó kérdés a magyar irodalomban a századfordulón). Roma, 1989, Carucci; *L'Ungheria e l'Europa* (Magyarország és Európa. Összegyűjtött tanulmányok. Szerk. Katia Roggero, Péter Sárközy, Gianni Vattimo). Roma, 1996, Bulzoni.
- 2 *Storia della letteratura ungherese, I–II.* (G. Cavaglià, A. Csillaghy, A. Di Francesco, C. Franchi, M. Mihályi, R. Ruspanti, P. Sárközy, J. Szauder, B. Tóttössy, B. Ventavoli, A. Veres), a cura di B. Ventavoli, Torino Lindau, 2004.
- 3 Voigt Vilmos: Vannak-e uráli nyelvek, uráli népek? In uő: *Finnugrisztika, filológia, folklorisztika.* Válogatott tanulmányok. Szerk. Maticsák Sándor. Debrecen, 2018, 45–60.
- 4 Cfr.: Bakró Nagy Mariann: Az írástudók felelőssége, *Nyelvtudományi közlemények*, 100 (2003), 44–62; Simoncsics Péter: Megjegyzések Angela Marcantonio kötetéhez. *Ethnographia*, 2007, 2–3, 297–308; *A nyelvrokonságról. Az török, sumer és egyéb áfium ellen való orvosság.* Szerk. Honti László. Budapest, 2010, Tinta.

velük együtt szerepelt immár több évtizeden át nemzetközi konferenciákon, akinek cikkei rendszeresen jelentek meg nemzetközi szaklapokban. Érthetetlen, hogy miért csak egy többéves kutatás eredményeit lezáró könyv megjelenése után figyel fel a „szakma” arra, hogy mások is „léteznek”, mások is foglalkoznak az őket foglalkoztató kérdésekkel, akkor, amikor a vita helyett már csak „adokkapok” harc, a kölcsönös „inszinuálás” alakulhat ki a vitázó felek között? A szakmai kérdések nyugodt és jóindulatú megvitatására lenne szükség. Mert még az is előfordulhat, hogy azért valamiben mégiscsak írhat valami jót egy olyan szerző, aki velünk egyidős, velünk egyszerre végezte el egyetemi tanulmányait, aki velünk együtt immár több évtizede foglalkozik hungarológiai kutatásokkal, egyetemi oktatással (igaz, „csak” külföldön), több nyelven beszél, olvas és publikál (jelen esetben angolul, finnül, észtül és magyarul is), akivel akár „beszélni” is lehetett volna.

Sajnos, erre most már egy jó ideig nem lesz lehetőség. Olaszországban Angela Marcantonio halálával és az utolsó olaszországi finnugor tanszék vezetőjének (a sámánizmus kutatásával foglalkozó bolognai Carla Corradi Musi professzor) múlt évi nyugdíjba vonulásával az olaszországi egyetemeken hosszú időre megszűnt a magyar szakos diákok finnugor nyelvészeti oktatása. Mivel az idegen nyelv és irodalom szakosok számára egy nyelvészeti vizsga kötelező, ezt követően a magyar szakos olasz diákok majd vizsgázhatnak szlavisztikából vagy germanisztikából (ameddig a magyar tanszékek is meg nem szűnnek...), és talán ott nem „dilettánsok” vizsgáztatnak.

Nekem Angela Marcantonio római megbízatásom kezdetétől fogva haláláig, négy évtizeden át barátom és kollégám volt. A „bevezetés a magyar történeti- és a finnugor nyelvészetbe” kurzust, elődeimet, Szauder Józsefet és Klaniczay Tibort követve, én tartottam a magyar szakos diákok számára, míg az általános nyelvészetet tanuló mesterszakosok számára Angela Marcantonio tartott előadásokat és szemináriumokat a magyar nyelvrokonság kérdéseiről. Együtt rendeztünk konferenciákat, szerkesztettük harminc éven át az utolsó külföldi hungarológiai folyóiratot, a *Rivista di Studi Ungheresit*. Kollégám halálának hírére megtudva Arany János barátjához írt sírverse jutott eszembe:

Hát jól van így, amice Tompa: / Én skártba, te végnyugalomba; / S ha nem pönög lantunk, gitárunk, / A varju sem károg utánunk.